

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»**

**Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра психології**

**Методичні рекомендації до самостійної роботи з дисципліни «Психологія. Вікова психологія»
для здобувачів вищої освіти спеціальностей «Дошкільна освіта», «Початкова освіта»**

Старобільськ, 2020

УДК 159.922.6(072)

Рецензенти:

Н.В. Рєпкіна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології ЛНУ імені Тараса Шевченка;

О.О. Кравчишина – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти;

М. М. Починкова – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін ЛНУ імені Тараса Шевченка.

Методичні рекомендації до самостійної роботи з дисципліни «Загальна та вікова психологія»
/ [уклад. І. П. Шевякова]; ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». – Старобільськ, 2020. – 80 с.

Методичні рекомендації допоможуть оптимізувати теоретичну та практичну підготовку майбутніх спеціалістів – вихователів та педагогів у процесі самостійної роботи. Методичні рекомендації містять вступ, тематичні розділи з переліком основних понять, завданнями творчої та практичної спрямованості, тестами для самоконтролю, переліком рекомендованої літератури та контрольні питання до курсу.

Тематика відповідає змісту програми навчальної дисципліни «Психологія. Вікова психологія».

Призначені для студентів спеціальностей «Дошкільна освіта», «Початкова освіта» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» денної та заочної форм навчання, а також всіх охочих підвищити свій рівень психологічних знань.

Рекомендовано Вченою радою Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, протокол № від .04.2020 року.

© ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2020

ЗМІСТ

Передмова	4
Тема 1. ВСТУП ДО ПСИХОЛОГІЇ.....	5
ТЕМА 2. ПСИХІЧНІ ЯВИЩА.....	7
ТЕМА 3. ПІЗНАВАЛЬНІ ПРОЦЕСИ	9
ТЕМА 4. ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВІ ПРОЦЕСИ	15
ТЕМА 5. ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ	17
ТЕМА 6. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ	18
ТЕМА 7. ВІКОВІ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	21
ТЕМА 8. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДИТИНИ.....	22
ТЕМА 9. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	24
ТЕМА 10. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДИТИНИ ШКІЛЬНОГО ВІКУ	26
ТЕМА 11. РОЗВИТОК ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В ОНТОГЕНЕЗІ.....	28
Перелік питань до курсу	31

ПЕРЕДМОВА

Методичні рекомендації до самостійної роботи з дисципліни «Психологія. Вікова психологія» мають на меті реалізацію завдання з успішної психологічної освіти студентів та надають широкі можливості для детального та глибшого вивчення дисципліни. Вони сприяють знайомству з методами психологічного дослідження; формуванню розуміння місця та значення психологічних знань у структурі практичної діяльності вихователя та педагога; вмінню спостерігати та аналізувати психологічні явища з позицій їх структури та генезису, механізмів; розвитку навичок вирішення поставлених психологічних завдань; вмінню проводити аналіз психічних станів та властивостей особистості; самостійно обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій щодо визначення особливостей дітей в різні вікові періоди.

Тематичні розділи методичних рекомендацій охоплюють всі основні розділи курсу «Психологія. Вікова психологія». Вони містять завдання мають творчого характеру, що активізують пізнавальну активність студентів. Завдання передбачають розвиток, насамперед, самостійності мислення, пошукової активності, креативності та рефлексії.

У роботі з методичними рекомендаціями студентам потрібно дотримуватись наступної поради: спочатку ознайомитись з теоретичним матеріалом до теми, використовуючи посібники, словники, підручники; підготуватися за планом заняття, спираючись на рекомендовану літературу. Далі – поглиблювати свої знання за допомогою вирішення тематичних завдань та вправ, запитань та завдань до самостійної роботи, використовуючи першоджерела, статті та описи. Здійснити самоконтроль засвоєння знань за допомогою тестових питань.

Результатом вдалого опанування курсу є самостійне визначення студентом базових категорій та понять загальної та вікової психології, загальні закономірності формування пізнавальних та емоційно-вольових процесів, принципи періодизації психічного розвитку; основні теоретичні підходи вітчизняної та основних зарубіжних шкіл до аналізу психічного розвитку; особливості психічних процесів у різні вікові періоди життя, та вміння застосовувати сучасні методи психологічного дослідження особливостей дітей різного віку, складати висновки про їх психічний розвиток.

ТЕМА 1. ВСТУП ДО ПСИХОЛОГІЇ

Основні поняття теми: психологія, предмет психології, об'єкт психології, психіка, душа, метод, методологія, емпіричний, спостереження, експеримент, тест, бесіда, опитувальник, фундаментальні науки, упередження, психологічний діагноз, психологічний прогноз

Завдання 1. Розв'ячайте упередження, що існують стосовно психологів:

Психолог та психіатр - те саме.

Психолог має суперздібності. свержспособностями

Психолог може вирішити усі проблеми

У самого психолога немає ніяких проблем

У самого психолога серйозні психічні проблеми, тому він і обрав цю спеціальність

Консультації у психолога - примха заможних

Психологи - добряки, що готові та здатні допомагати всім та у будь-яких умовах

Завдання 2. Скласти схему-конспект психологічних методів, з наведенням конкретних прикладів використання цих методів.

Завдання 3. Опанувати метод спостереження за дитиною, використовуючи картку психолого-педагогічних спостережень за дитиною. Занотуйте спостережувані явища у таблицю. Після виконання відмітьте, які труднощі виникали і як їх можна уникнути?

Карта психолого-педагогічних спостережень

Об'єкт спостережень: _____

Дата _____ Тривалість спостережень _____

№	Сфера спостережень	Предмет спостережень (приклад)	Детальний опис явища, що спостерігається	Коментар
1	Навчальна діяльність	ставлення до навчання		
		успішність засвоєння навчальної програми		
		утруднення в освоєнні навчальних програм		
2	Взаємини з однолітками	ізоляція		
		протиставлення себе колективу		
		положення ватажка мікрогрупи, яка складається з проблемних учнів		
		жорстоке поводження зі слабкими і молодшими		
		зневажливе ставлення до		

		однолітків		
		приналежність до різних молодіжних угруповань чи течій		
3	Взаємини з викладачами	конфліктний характер взаємин з викладачем		
		грубість		
		нетактовність		
		брехня		
		характер відповіді на звернення викладача		
		запитання та пропозиції щодо учбового матеріалу		
4	Ставлення до навчання та праці	невиконання учбових та трудових обов'язків		
		несумлінне виконання учбових та трудових обов'язків		
		ініціативність		
		прогули		
		порушення дисципліни у навчальному закладі		
5	Поведінка та вчинки	нецензурна лайка		
		жаргонна мова		
		псування майна навчального закладу		
		зрив уроків		
		бійки		

Тест самоконтролю за темою

1. Сучасна психологія свої дослідження базує на:

- а) інтуїції;
- б) спробах і помилках;
- в) спостереженні та експериментах;
- г) тестах;

2. Предметом психології в античні часи була:

- а) свідомість;
- б) психіка;
- в) душа;
- г) поведінка

3. Галузь психології, яка вивчає закономірності етапів психічного розвитку формування особистості від народження до старості, називається:

- а) диференціальною психологією;

- б) віковою психологією;
 - в) психодіагностикою;
 - г) соціальною психологією.
4. Галузі психології, які мають загальне значення для розуміння і пояснення різних психічних явищ, у тому числі поведінки людей незалежно від того, якою діяльністю вони займаються, називається:
- а) прикладними;
 - б) фундаментальними;
 - в) первинними;
 - г) синтетичними.
5. Метод, який передбачає створення штучних умов, у яких досліджувана якість може бути найкраще оцінена, називається:
- а) самоспостереження;
 - б) спостереження;
 - в) природний експеримент;
 - г) лабораторний експеримент
6. Психологія в перекладі з грецької означає:
- а) «любов до мудрості»;
 - б) «наука про свідомість»;
 - в) «наука про душу»;
 - г) «наука про мислення».

Рекомендована література

1. Варій М. Й. Основи психології і педагогіки [Текст]: навч. посіб. / Мирон Йосипович Варій, В. Л. Ортинський. – Рек. МОН. – К. : ЦУЛ, 2007. – 376 с.
2. Вітенко І. С. Основи психології. Основи педагогіки [Текст] : навч.- метод. посіб. для студ. вищих медичних навч. закл. IV рівня акредитації / Іван Семенович Вітенко, А. С. Борисюк, Т. І. Вітенко. – Чернівці : Книга - XXI, 2006. – 200 с.
3. Вітенко І. С. Основи психології. Основи педагогіки [Текст] : навч.- метод. посібник / І. С. Вітенко, А. С. Борисюк, Т. І. Вітенко. – 2-ге вид. – Чернівці : Книги-XXI, 2009. – 200 с.
4. Максименко С.Д. Загальна психологія / С.Д.Максименко, В.О.Соловієнко–К., 2000. – 460 с.
5. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки [Текст] : навч. посібник / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – 2-ге вид., випр., доп. Рек.МОН. – К. : Академвидав, 2006. – 520 с.
6. Дрозденко К.С. Загальна психологія в практичному вимірі. Кредитно-модульний курс. Підручник. / К.С. Дрозденко –К. «Професіонал», 2007.
7. Пальм Г.А. Загальна психологія: навч. посіб. / Г.А. Пальм -К.: ЦНЛ, 2009. 5. Психологія / За редакцією Ю.Л. Трофімова. –К.: Либідь», 2005.

ТЕМА 2. ПСИХІЧНІ ЯВИЩА

Основні поняття теми: психіка, мозок, відображення, свідоме, неусвідомлюване, підсвідоме, надсвідоме, психоаналіз, психічне, рефлекс, психічні процеси, чутливість, подразливість, вища нервова діяльність

Завдання 1. Напишіть ессе на тему: "Підсвідоме у моєму житті", де поділіться власним досвідом переживання неусвідомлених психічних явищ, яку роль вони відіграли та як допомагають у житті.

Завдання 2. Підберіть приклади з художніх творів, кінематографу, творів мистецтва, що ілюструють психічні процеси, стани, властивості (не менш 7).

Тест самоконтролю за темою

1. Психічні явища, пов'язані із сприйняттям і переробкою інформації, називаються:

- а) психічними властивостями;
- б) психічними станами;
- в) пізнавальними психічними процесами;
- г) емоційно-вольовими психічними процесами

2. До якої групи неусвідомлюваних психічних процесів відносять інтуїцію?

- а) неусвідомлювані механізми свідомих дій;
- б) неусвідомлювані спонукання свідомих дій;
- в) «надсвідомі» процеси;
- г) 1 і 2 варіант

3. До психічних станів належать:

- а) релаксація, пригнічення, стрес;
- б) бадьорість, уява, стрес;
- в) піднесення, пам'ять, пригнічення;
- г) релаксація, спрямованість, страх

4. До психічних властивостей належать:

- а) здібності, характер, темперамент;
- б) здібності, спрямованість, воля;
- в) темперамент, характер, пам'ять;
- г) піднесення, спрямованість, характер

5. Дії, які спочатку здійснювались при участі свідомості, але потім в результаті багаторазового повторення і удосконалення їх виконання перестали потребувати участі свідомості, називаються:

- а) первинними автоматизмами;
- б) автоматизованими діями або навичками;
- в) установками;
- г) помилковими діями

6. Психічні явища поділяються на такі класи:

- а) психічні процеси, психічні властивості;
- б) психічні процеси, психічні властивості, психічні стани;
- в) психічні процеси, психічні стани;
- г) первинні та вторинні

7. У межах якої групи явищ розглядають афекти, емоції, почуття, настрої?

- а) психічні властивості;
- б) пізнавальні психічні процеси;
- в) вольові психічні процеси;
- г) емоційні психічні процеси.

8. Дії, які спочатку здійснювались при участі свідомості, але потім в результаті багаторазового повторення і удосконалення їх виконання перестали потребувати участі свідомості, називаються:

- а) первинними автоматизмами;

- б) автоматизованими діями або навичками;
- в) установками;
- г) помилковими діями

Рекомендована література

1. Варій М. Й. Основи психології і педагогіки [Текст]: навч. посіб. / Мирон Йосипович Варій, В. Л. Ортинський. – Рек. МОН. – К. : ЦУЛ, 2007. – 376 с.
2. Вітенко І. С. Основи психології. Основи педагогіки [Текст] : навч.- метод. посіб. для студ. вищих медичних навч. закл. IV рівня акредитації / Іван Семенович Вітенко, А. С. Борисюк, Т. І. Вітенко. – Чернівці : Книга - XXI, 2006. – 200 с.
3. Вітенко І. С. Основи психології. Основи педагогіки [Текст] : навч.- метод. посібник / І. С. Вітенко, А. С. Борисюк, Т. І. Вітенко. – 2-ге вид. – Чернівці : Книги-XXI, 2009. – 200 с.
4. Максименко С.Д. Загальна психологія / С.Д.Максименко, В.О.Соловієнко–К., 2000. – 460 с.
5. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки [Текст] : навч. посібник / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – 2-ге вид., випр., доп. Рек.МОН. – К. : Академвидав, 2006. – 520 с.
6. Дрозденко К.С. Загальна психологія в практичному вимірі. Кредитно-модульний курс. Підручник. / К.С. Дрозденко –К. «Професіонал», 2007.
7. Пальм Г.А. Загальна психологія: навч. посіб. / Г.А. Пальм –К.: ЦНЛ, 2009. 5. Психологія / За редакцією Ю.Л. Трофімова. –К.: Либідь», 2005.

ТЕМА 3. ПІЗНАВАЛЬНІ ПРОЦЕСИ

Основні поняття теми: *пізнання сприйняття, госпіталізм, відчуття, увага, пам'ять, мислення, опосередковане та узагальнене, предметне, наочно-дійове, словесно-логічне, уява, креативність, інтелект, довільність*

«Сприйняття»

Завдання 1. Опишіть комплекс відчуттів (за модальністю, місцезнаходженням рецепторів), що виникають в поданих ситуаціях. Які з них виступають на перший план і чому?

- 1) ви зголодніли і проходите мимо кав'ярні;
- 2) у вас запланований візит до стоматолога;
- 3) ви гладите кошеня;
- 4) ви п'єте шампанське;
- 5) ви запізнюєтесь за зустріч;
- 6) ви пливете у морі;
- 7) страждаючи від жару ви нарешті п'єте охолоджену воду.

Завдання 2. Ознайомтеся зі статтею

А.А. Леонов В.И. Лебедев. Влияние изоляции на психическое состояние человека/*Хрестоматія по психології: Учебное пособие для студентов Составитель В.В. МИРОНЕНКО Под редакцией профессора А.В. Петровского. Режим доступа <http://www.persev.ru/book/khrestomatiya-po-psihologii>*

Поміркуйте над тим, як впливає дефіцит відчуттів і сприймань на психіку людини? (письмово) Особливо на ранніх етапах розвитку. Зверніть увагу на явище госпіталізму.

Завдання 3. Складіть невелике портфоліо ілюзій, які здивували вас та особливо сподобалися (руху, кольору і контрасту, сприйняття розміру, зорових спотворень і т.п.) (мінімум 10)

Завдання 4. Наведіть приклади прояву в різних життєвих і професійних ситуаціях основних властивостей сприйняття.

Завдання 5. Як Ви думаєте, чи є різниця в сприйнятті часу літніх людей і молодих?

Завдання 6. Ознайомтеся з методиками діагностики сприйняття у дитячому віці, складіть перелік з позначенням джерела.

«Увага»

Завдання 7. Ознайомтеся з методиками вивчення уваги:

Корректурная проба (Тест Бурдона) / Альманах психологических тестов. М., 1995, С.107-111.

Та

Методика «Таблицы Шульте» / Альманах психологических тестов. М., 1995, С.112-116.

Оформіть висновки та рекомендації.

Доповніть список існуючих методик визначення уваги для дітей та школярів.

Завдання 8.

Підберіть 5-7 вправ для розвитку уваги дітей.

Завдання 9. Під час екзаменаційної сесії студент готується до екзамену з предмета, який для нього не цікавий. Кілька разів він починає читати підручник, потім кидає. Встає, ходить по кімнаті, знову сідає до столу.

З чим в даній ситуації можуть бути пов'язані труднощі при входженні в роботу?

Завдання. Прослідкуйте розвиток уваги як пізнавального процесу в онтогенезі. За результатами складіть таблицю, в якій відобразить основні його особливості на кожному етапі.

«Пам'ять»

Завдання 10. Ознайомтеся з уривком:

«..Память Ш. не имела ясных границ не только в своем объеме, но и в прочности удержания следов. Опыты показали, что он с успехом - и без заметного труда может воспроизводить любой длинный ряд слов, данных ему неделю, месяц, год, много лет назад. Некоторые из таких опытов, неизменно кончавшихся успехом, были проведены спустя 15-16 лет (!) после первичного запоминания ряда и без всякого предупреждения. В подобных случаях Ш. садился, закрывал глаза, делал паузу, а затем говорил: "да-да... это было у вас на той квартире... вы сидели за столом, а я на качалке... вы были в сером костюме и смотрели на меня так... вот... я вижу, что вы мне говорили..."-и дальше следовало безошибочное воспроизведение прочитанного ряда.» (А.Р. Лурия «Маленькая книжка о большой памяти»)

Які властивості пам'яті можна впізнати у зазначеному уривку? Опишіть якомога більше

Завдання 11 . Часто в метро зустрічається реклама тренінгів, кажуть, що «Ви будете запам'ятовувати в 10 і> раз краще». Чи це можливо? Якщо так, то які психологічні особливості будуть при цьому використані.

Завдання 12. Ваша дитина готується до серйозного іспиту, який відбудеться через 3 місяці. Як ви організуєте заняття, розподіліть час. Запропонуйте види діяльності, які будуть сприяти більш успішному запам'ятовуванню матеріалу.

Завдання 13. Наведіть приклади прийомів ефективного запам'ятовування тексту, закономірностей, прийомів роботи, формул, визначень, пов'язані з вашою майбутньою професійною діяльністю. (Не менше 7).

Завдання 14. Впродовж 60 с прочитайте текст. У ньому виділені жирним шрифтом і пронумеровані 10 головних думок. Спробуйте відтворити їх, зберігаючи зазначену послідовність.

«У 1912 році в Атлантичному океані відбулася катастрофа. Величезний пасажирський пароплав “Титанік”, котрий ішов першим рейсом з Європи в Америку, зіштовхнувся в тумані з крижаною горою, що плаває, – айсбергом. 1) Отримав пробоїну і почав тонути. 2) „Спустити шлюпки!” – скомандував капітан. Але шлюпок виявилось недостатньо. 3) Їх вистачило тільки на половину пасажирів. „Жінки і діти – до сходень, чоловікам надягти рятувальні пояси”, – пролунала друга команда. Чоловіки мовчки відійшли від борта. 4) Пароплав повільно занурювався в темну холодну воду. 5) Ось почалася посадка в останню шлюпку. 6) І раптом до сходень, галасуючи, кинувся якийсь товстун з перекошеним від страху обличчям. 7) Розштовхуючи жінок і дітей, він намагався пробратись до шлюпки. 8) Почулось клацання – це капітан вистрілив з пістолета. 9) Боягуз упав на палубу мертвим. 10) Але ніхто не озирнувся в його бік.»

Формула: Кількість правильно відтворених думок· поділити на Кількість виділень у тексті та помножити на 100%. Ви дізнаєтеся про середню продуктивність запам'ятовування: 90-100 –відмінний результат; 70-90 –дуже гарний результат; 50-70 –гарний; 30-60 – задовільний; 10-30 –поганий; 0-10 –дуже поганий.

«Мислення»

Завдання 15: Зробіть порівняльний аналіз явищ : інтелект, мислення, розум, менталітет, ум, мудрість, освіченість, розуміння, обізнаність, ерудиція.

Завдання 16: Ознайомтеся зі статтею

Г.С. Костюк Вікові аспекти розвитку процесу мислення / Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. та ін. Навчальний посібник. — К.: Каравела, 2019. — 640 с. Режим доступу https://pidruchniki.com/17910211/psihologiya/vikovi_aspekti_rozvitku_protsetu_mislennya#692

Занотуйте основні положення. Прослідкуйте динаміку розвитку мислення в процесі життєвого шляху на різних вікових етапах. Результат аналізу оформіть у схематичному вигляді.

Завдання 17.

Ознайомитися з процедурою використання методики ШТУР. Здійснити діагностику за цією методикою, скласти висновки та рекомендації.

Акімова М. К., Козлова В. Т. Диагностика умственного развития детей. — СПб.: Питер, 2006. — 240 с: ил. — (Серия «Детскому психологу»).

Завдання 18. Скласти список методик, спрямованих на діагностику інтелекта у різні вікові періоди.

«Уява»

Завдання 19. Наведіть приклади конкретних образів, відомих з літератури, кіно, мистецтва, створених в результаті роботи уяви

Завдання 20. Придумайте розповідь, в якій зустрічаються слова: ключ, капелюх, човен, сторож, кабінет, дорога, дощ. Час на роботу 10 хвилин. Після завершення роботи прочитайте деякі з оповідань вголос. Які ви можете визначити характеристики уяви з виконання цієї вправи? Розповідь оцінюють за такими критеріями: закінченість оповідання, яскравість і оригінальність образів, незвичайність сюжету, несподіванка кінцівки.

Завдання 21. Підберіть для дітей дошкільного та шкільного віку техніки, вправи, спрямовані на розвиток уяви та творчого потенціалу. (не менш 7)

Завдання 22. Сформулюйте рекомендації сучасному студенту щодо розвитку своєї мисленнєвих здібностей.

Завдання 23. Провести самодіагностику за методикою тест креативності Є. Торренса, проінтерпретувати результати тестування, оформивши висновок з рекомендаціями. (Козловский О.В. Открой в себе гения. – Донецк.: ООО ПКФ «БАО», 2005. – 736 с.)

Тест самоконтролю за темою

1. Найефективнішою для навчального процесу є:

- а) мимовільна увага;
- б) довільна увага;
- в) післядовільна увага;
- г) творча увага

2. Як називається хибне сприйняття реальних об'єктів?

- а) Ілюзія
- б) Апперцепція
- в) Галюцинація
- г) Ейдетизм

3. В аудиторії сильний гамір. Лектор стукає рукою по столі. Що він намагається таким чином активувати?

- а) Самосвідомість
- б) Мимовільну увагу

- в) Мотивацію
 - г) Довільну увагу
4. Що являє собою абсолютний поріг відчуття?
- а) Мінімальну кількість подразника, що здатна викликати відчуття
 - б) Кількість стимулу, що викликає якісно нове, порівняно з первинним, відчуття
 - в) Кількість подразника, що викликає біль
 - г) Кількість подразника, достатня для формування умовного рефлексу
5. В повісті «Острів загиблих кораблів» описано випадок, як людина, що багато років була відірвана від цивілізації, випадково поклавши руки на клавіші роялю почала грати музичний твір, який виконувала десятки років тому. Яка пам'ять активувалась?
- а) Емоційна
 - б) Рухова
 - в) Образна
 - г) Генетична
6. Який вид мислення характеризується реальними діями з об'єктами для вирішення проблеми?
- а) Інтуїтивне
 - б) Наочно-дійове
 - в) Наочно-образне
 - г) Словесно-логічне
7. Основні властивості сприймання:
- а) конвергенція, предметність, послідовність, інтенсивність, спостережливість;
 - б) тривалість, мимовільність, структурність, цілісність, об'єктивність;
 - в) предметність, цілісність, структурність, константність, осмисленість;
 - г) абстрагування, предметність, структурність, цілісність
8. Увага - це ...
- а) орієнтація поведінки як установки організму щодо зовнішніх стимулів;
 - б) особлива форма психічної діяльності, яка виявляється у спрямованості та зосередженості свідомості на значущих для особистості предметах;
 - в) стан свідомості, що характеризується ясністю, інтенсивністю наявного в ній змісту чи процесу;
 - г) процес відображення дійсності
9. Мимовільна увага виникає...
- а) залежно від змісту діяльності, свідомо;
 - б) несподівано, незалежно від свідомості, непередбачено за умов діяльності;
 - в) залежно від здатності зосереджуватися на внутрішній психічній діяльності;
 - г) після виникнення цікавості до предмету
10. Мислення - це ...
- а) процес опосередкованого й узагальненого відображення людиною предметів та явищ об'єктивної дійсності в їх істотних зв'язках і відношеннях;
 - б) відображення дійсності на чуттєвому рівні за участю аналізаторів;
 - в) створення образів і таких об'єктів, яких людина ще не сприймала;
 - г) процес аналізу предмету та абстрагування його суттєвих характеристик
11. Образна пам'ять - це
- а) запам'ятовування образів, уявлень конкретних предметів, явищ, їх властивостей;
 - б) запам'ятовування та відтворювання людиною рухів;
 - в) запам'ятовування без спеціальної мети;
 - г) цілеспрямоване запам'ятовування художніх творів, об'єктів мистецтва
12. В якому варіанті правильно вказані основні мисленеві операції?
- а) Порівняння, аналіз, синтез, сприйняття, абстрагування.
 - б) Аналіз, синтез, узагальнення, конкретизація, розуміння.
 - в) Аналіз, синтез, узагальнення, конкретизація, порівняння, абстрагування.

- г) Порівняння, узагальнення, сприйняття, конкретизація, абстрагування
13. Відображення окремих властивостей предметів і явищ матеріального світу представляє:
- відчуття;
 - сприйняття;
 - пам'ять;
 - уява
14. “Знайомий стрибнув на підніжку трамвая і гукнув мені свій номер телефону. Я намагався скомбінувати цифри у значущу модель, та вони “розтанули” у закутках мозку через лічені секунди». Цифри залишаються в мозку протягом 15-25 секунду при:
- сенсорній пам'яті;
 - семантичній пам'яті;
 - короткочасній пам'яті;
 - довготривалій пам'яті.
15. Мимовільна увага виникає...
- залежно від змісту діяльності, свідомо;
 - несподівано, незалежно від свідомості, непередбачено за умов діяльності;
 - залежно від здатності зосереджуватися на внутрішній психічній діяльності;
 - після виникнення цікавості до предмету
16. В аудиторії сильний гамір. Лектор стукає рукою по столі. Що він намагається таким чином активувати?
- Самосвідомість
 - Мимовільну увагу
 - Мотивацію
 - Довільну увагу
17. Який вид мислення характеризується реальними діями з об'єктами для вирішення проблеми?
- Інтуїтивне
 - Наочно-дійове
 - Наочно-образне
 - Словесно-логічне

Рекомендована література

- Грищенко Л.А. Психология восприятия, внимания, памяти: Учеб. пособие. Екатеринбург, 1994.
- Варій М. Й. Основи психології і педагогіки [Текст]: навч. посіб. / Мирон Йосипович Варій, В. Л. Ортинський. – Рек. МОН. – К. : ЦУЛ, 2007. – 376 с.
- Максименко С.Д. Загальна психологія / С.Д.Максименко, В.О.Соловієнко–К., 2000. – 460
- Веккер Л.М. Психика и реальность: единая теория психических процессов. М., 1998.
- Гальперин П.Я. Экспериментальное формирование внимания. М., 1974.
- Гиппенрейтер Ю.Б. Деятельность и внимание // А.Н. Леонтьев и современная психология: Сб. М., 1983.
- Дормашев Ю.Б., Романов В.Я. Психология внимания. М., 1995.
- Познавательные процессы и способности в обучении / Под ред. В.Д. Шадрикова М., 1990.
- Грановская Р.М. Элементы практической психологии. Л., 1988.
- Исследования памяти / Под ред. Н.Н. Корж. М., 1989.
- Познавательные процессы и способности в обучении / Под ред. В.Д.Шадрикова М., 1990.

12. Хрестоматія по общей психологии: Психология памяти / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Я. Романова. М., 1979.

ТЕМА 4. ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВІ ПРОЦЕСИ

Основні поняття до теми: *емоції, почуття, емоційні процеси, функції емоцій, почуття, види почуттів, вищі почуття, стеничні та астеничні, вольовий процес, воля, функції волі, вольові якості особистості, розвиток волі.*

Завдання 1. Які з наведених емоцій відповідають стану підвищеної активності, а які зниженої активності людини? Наведіть приклади ситуацій з власного життя

радість, марення, страх, гнів, щастя, жаї, екстаз, сум, печаль, захват, паніка, подив, цікавість

Завдання 2. Складіть порівняльну схему "Емоції та почуття", де вкажіть, у чому схожість та відмінність

Завдання 3. Різним віковим періодам притаманний різний ступінь сформованості вольових якостей. Складіть таблицю, в якій позначте розвиток вольових якостей згідно віку.

Завдання 4. Який варіант поведінки найбільш доцільний, якщо людина знаходиться в стані гніву? Розробіть рекомендації

Завдання 5. Опишіть ситуації, в яких виявляються різні види стресу, чи схожі вони? Які види стресу можна спостерігати в них? Розробіть рекомендації про те, як можна оптимізувати вплив стресу на людину в даних ситуаціях.

Завдання 6. Ознайомтеся з методиками діагностики рівня тривожності Ч. Спілберґера Ю. Ханіната діагностики агресивності А. Баса, А. Дарки.

(Практическая психодиагностика. Методики и тесты. / Д.Я. Райгородский. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ», 1998 – 672 с.)

Доповніть список діагностичних методик емоцій та станів, що можна застосовувати для дітей дошкільного та шкільного віку.

Завдання 7. Складіть повідомлення на тему : «Шкільна тривожність: причини, прояв та профілактика»

Тест самоконтролю за темою

1. Переживання людиною її ставлення до інших людей і до суспільства в цілому - це
 - а) інтелектуальні почуття;
 - б) моральні почуття;
 - в) естетичні почуття;
 - г) стеничні почуття
2. Емоції, які пригнічують життєдіяльність називаються:

- а) Примітивні
 - б) Астенічні
 - в) Негативні
 - г) Амбівалентні
3. Яке з поданих тверджень є вірним?
- а) Емоції притаманні людині і багатьом тваринам
 - б) Усі емоції чітко поділяються на позитивні і негативні
 - в) Амбівалентні почуття властиві лише психічно хворим
 - г) Зовнішні прояви емоцій у дітей слабші, ніж у дорослих
4. Котрому з цих емоційних станів притаманна втрата самоконтролю?
- а) Настрій
 - б) Стрес
 - в) Мотивація
 - г) Афект
5. Нав'язливий страх певних предметів чи ситуацій, часто позбавлений дійсних підстав, називається:
- а) Паніка
 - б) Переляк
 - в) Тривога
 - г) Фобія
6. Воля - це регулювання людиною своєї поведінки, пов'язане з подоланням зовнішніх і внутрішніх перешкод. Це регулювання:
- а) неусвідомлене;
 - б) усвідомлене;
 - в) інтуїтивне;
 - г) мимовільне

Рекомендована література

1. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: (Монографія) / Носенко Е. Л., Коврига Н. В.; Дніпропетровський національний ун-т. - К. : Вища школа, 2003. - 126 с. - ДНУ 85 років. - Бібліогр.: с. 116-126.
2. Ермолаева М.В. Особенности и средства развития эмоциональной сферы дошкольников: Учеб. пособие / М.В. Ермолаева, И.Г. Ерофеева. - М.: Изд-во МПСИ, 2008. - С. 11-18; 21-42.
3. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. - СПб.: Питер, 2008. - С. 414-418.
4. Лафренье П. Эмоциональное развитие детей и подростков. - М., 2004. - С. 123-126.
5. Лебединский В.В., Бардышевская М.К. Аффективное развитие ребенка в норме и патологии // Психология аномального развития ребенка. Хрестоматия. - Т.1. - М., 2002. - С. 588-681.
6. Додонов Б.И. Эмоция как ценность. - М.: Политиздат, 1978. - С.23-72
7. Люсин Д.В. Современные представления об эмоциональном интеллекте // Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования / Под ред. Д.В. Ушакова, Д.В. Люсина. М., 2004. С. 29-39.
8. Симонов П.В. Информационная теория эмоций // Психология эмоций. Тексты / под ред. В. Вилюнас, Ю. Гиппенрейтер. - М.: Изд-во МГУ, 1993. - С. 188-195.
9. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект: исследования феномена // Вопросы психологии, 2006. - № 3. - С. 78-86.
10. Андреева И. Н. Предпосылки развития эмоционального интеллекта // Вопросы психологии, 2007. - № 5. - С. 57-65.

ТЕМА 5. ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Основні поняття до теми: людина, індивід, індивідуальність, особистість, соціум, темперамент, характер, риси характеру, акцентуації, «середні» характери задатки, здібності, обдарованість, талант, геніальність.

Завдання 1. Напишіть рекомендації про те, як можна взаємодіяти з людьми різних типів темпераменту.

Завдання 2. Складіть психологічний портрет добре знайомої вам людини. Перерахуйте основні особистісні риси, якими вона володіє. Напишіть, як можна взаємодіяти з цією людиною, з огляду на особливості його особистості

Завдання 3. Визначіть, який характер має герой розмовіди?

«По характеру я оптимист. Настроение у меня веселое. Возникают жизненные трудности – я не падаю духом, сохраняю жизнерадостность и уверенность в успехе.

Житейские невзгоды переношу легко, да и по-настоящему серьезные неприятности бывают у меня редко. Обычно они возникают из-за моей предприимчивости и активности, склонности к выдумкам и проделкам. В школе у меня была репутация шалуна. Учился я хорошо, но не потому, что старался, а потому, что мне все удавалось легко. У меня хорошая память, и я быстро соображаю, я не молчун, с удовольствием участвую в беседах и дискуссиях. Люблю бывать на людях, в компаниях. Со мной охотно дружат, мне подражают и меня слушаются. К друзьям и подругам отношусь тепло, принимаю активное участие в их судьбе, охотно всем помогаю, легко даю в долг деньги и так же легко залезаю сам в долги. Желая всем помочь, раздаю много обещаний – больше, чем могу выполнить. Не переношу однообразную, кропотливую работу, которая требует усидчивости. Меня постоянно тянет к новому, к острому, неожиданным и рискованным ситуациям. В целом, я мало кого могу поставить выше себя».

За якими ознаками ви визначили тип акцентуації?

Завдання 4. Ознайомтеся зі статтею [Б.М. Теплов. Способности и одаренность](#)(Хрестоматия по психологии: Учебное пособие для студентов Составитель В.В. МИРОНЕНКО Под редакцией профессора А.В. ПЕТРОВСКОГО) Режим доступу: <http://www.persev.ru/book/bm-teplov-sposobnosti-i-odarennost>

Занотуйте основні поняття

Тест самоконтролю за темою

1. Дайте характеристику поняття “темперамент”?:

- а) темперамент – це індивідуальні особливості людини, що визначають динаміку його психічної діяльності й поведінки;
- б) темперамент – це вид психічної діяльності, що визначає характер людини;
- в) темперамент – це наявність певних рис характеру в людини;
- г) темперамент – це особливості людини, які відображають систему відношень її до себе, до оточуючих, до роботи і т.ін.

2. Що таке характер?

- а) характер – це індивідуальні особливості людини, що визначають

- динаміку її психічної діяльності й поведінки;
- б) характер – це сукупність стійких рис особистості, що визначають відношення людини до людей, до виконуваної роботи;
- в) характер – це комплекс здібностей людини до певного виду діяльності;
- г) характер – це система життєвих пріоритетів, що надають спрямованість діяльності
3. Яке з тверджень є правильним?
- а) здібності формуються на основі задатків;
- б) здібності існують незалежно від діяльності і поза нею;
- в) здібності є суто біологічною властивістю;
- г) кожному видові задатків відповідає певний окремий вид здібностей.
4. Що з нижчеподаного не відноситься до рівнів розвитку здібностей?
- а) талант;
- б) геніальність;
- в) обдарованість;
- г) креативність.
5. Задатки – це:
- а) готові психічні властивості, які незалежно від зовнішніх факторів проявляються на певному етапі життя;
- б) знання, уміння, навички;
- в) отримані від народження природні потенції розвитку певних здібностей;
- г) умови для розвитку креативності
6. Найдавніша теорія темпераменту була розроблена:
- а) Е. Кречмером;
- б) І. П. Павловим;
- в) Гіппократом;
- г) З.Фройдом
7. Акцентуація характеру це ...:
- а) крайні варіанти норм як прояв загострення його окремих рис;
- б) всебічний розвиток основних його структурних компонентів;
- в) твердість і незалежність особистості в її прагненнях;
- г) спрямованість на досягнення актуальних цілей

Рекомендована література

1. Белоус В.В. Проблема типов темперамента в современной дифференциальной психологии // Психол. журнал. 1981. №1.
2. Мерлин В.С. Очерк теории темперамента. Пермь, 1973.
3. Небылицын В.Д. Избранные психологические труды / Под ред. Б.Ф. Ломова. М., 1990.
4. Русалов В.М. Измерение темперамента человека // Психол. журнал. 1992. №2.
5. Русалов В.М. О природе темперамента и его месте в структуре индивидуальных свойств человека // Вопр. психологии. 1985. №1.
6. Теплов Б.М. Избранные труды: В 2 т. М., 1985.

ТЕМА 6. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Основні поняття до теми: вікова психологія, завдання вікової психології, об'єкт, предмет, метод зрізів, лонгитюд, розвиток, вік, дозрівання, періодизація психічного розвитку, онтогенез, філогенез

Завдання 1. Напишіть самостійну розгорнуту відповідь на питання: "Для чого потрібні вчителю заняття вікової психології", відповідь можете ілюструвати власним досвідом, або ж досвідом проходження педагогічної практики.

Завдання 2. Напишіть відповідь на запитання: чим відрізняється біологічний, психологічний, соціальний вік? Завжди вони співпадають? Чому? Відповідь проілюструйте прикладами.

Завдання 3. Напишіть відповідь на запитання: як між собою пов'язані явища соціальної ситуації розвитку, провідного виду діяльності, новоутворення, сензитивний період розвитку, стабільний та критичний період. Обов'язково проілюструйте прикладами.

Завдання 4. Прочитайте розділ

Л. И. Августова. Соотношение психологического и календарного возраста человека как фактора психического здоровья/ практикум по психологии здоровья Г.С. Никифорова, - СПб «Питер», 2005. 301 с.

Чи співпадає ваш психологічний вік з паспортним? За яких умов це відбувається?

Тест самоконтролю за темою

1. Розвиток – це:

- а) пристосування людини до оточуючого світу;
- б) ряд внутрішньо пов'язаних, послідовних і прогресивних змін, що відбуваються з організмом людини від народження і до кінця життя і характеризують рух людини від нижчих до вищих рівнів її життєдіяльності;
- в) природні задатки людини, які виявляються у процесі життя і сприяють соціалізації людини;
- г) зміна критичних та летичних періодів в онтогенезі

2. Онтогенез - це.

- а) відносно замкнутий цикл розвитку, що має свою структуру і динаміку;
- б) розвиток психіки від народження до кінця життя людини;
- в) поступова зміна різних форм органічного світу в процесі еволюції;
- г) прагнення змінити уміння і навички відповідно до умов, що змінилися.

3. Вік - це:

- а) відносно замкнутий цикл розвитку, що має свою структуру і динаміку;
- б) розвиток психіки від народження до кінця життя людини;
- в) поступова зміна різних форм органічного світу в процесі еволюції;
- г) прагнення змінити уміння і навички відповідно до умов, що змінилися.

4. Об'єктом вікової психології є:

- а) поступова зміна різних форм органічного світу в процесі еволюції;
- б) прагнення змінити уміння і навички відповідно до умов, що змінилися;
- в) вікова мінливість психічних явищ;
- г) відносно замкнутий цикл розвитку, що має свою структуру і динаміку.

5. Предметом вікової психології є:

- а) поступова зміна різних форм органічного світу в процесі еволюції;
- б) прагнення змінити уміння і навички відповідно до умов, що змінилися;
- в) вікова мінливість психічних явищ;
- г) людина, в процесі його переходу з одного віку в інший.

6. Соціальна ситуація розвитку - це:

- а) поступова зміна різних форм органічного світу в процесі еволюції;

- б) прагнення змінити уміння і навички відповідно до умов, що змінилися;
 - в) вікова мінливість психічних явищ;
 - г) система стосунків, в яку дитина вступає в суспільстві, і те, як він в ній орієнтується.
7. ... вік, вказує на те, наскільки людина адаптована до вимог середовища.
- а) психологічний;
 - б) соціальний;
 - в) біологічний;
 - г) паспортний.
8. Психофізіологічні, психологічні і соціально-психологічні зміни, які відбуваються в психіці людини, - це вік
- а) соціальний
 - б) психологічний
 - в) енергетичний
 - г) суб'єктивний
9. Вік окремої людини, починаючи з моменту зачаття і до кінця життя - це вік
- а) біологічний
 - б) хронологічний
 - в) професійний
 - г) соціальний

Рекомендована література

1. Кулагина И.Ю. Возрастная психология / И.Ю. Кулагина. М., 1997. С. 4-10.
2. Немов Р.С. Психология. Кн. 2 / Р.С. Немов. М., 1994. С. 5-12.
3. Обухова Л.Ф. Возрастная психология / Л.Ф. Обухова. М., 1996. Глава 1.
4. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология / Е.Ф. Рыбалко. Л., 1990. С. 7- 22.
5. Селеверстова Н.Я. Психодиагностика ребенка: за и против /Н.Я. Селеверстова // Вопросы психологии. 2000. № 3. С. 14-22.
6. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. СПб., 2000. Глава 1.
7. Урунтаева Г.А. Практикум по детской психологии / Г.А. Урунтаева, Ю.А. Афонькина. М., 1995. С. 5-37.
8. Обухова Л.Ф. Две парадигмы в исследовании детского развития / Л.Ф. Обухова // Вопросы психологии. 1996. № 5. С. 30-38.
9. Слободчиков В.И. Категория возраста в психологии и педагогике развития / В.И. Слободчиков // Вопросы психологии. 1992. № 2.
10. Баттерворт Дж. Принципы психологии развития / Дж. Баттерворт, М. Харрис. М., 2000. С. 61-150.
11. Поливанова К.Н. Специфические характеристики развития в переходные периоды. (Кризис одного года.) / К.Н. Поливанова // Вопросы психологии. 1999. № 1. С. 42 - 49.
12. Развитие личности ребенка: Пер. с англ. М., 1987. Гл. 2. С. 11 - 58.
13. Флэйк-Хобсон К. Мир входящему. Развитие ребенка и его отношений с окружающими / К. Флэйк-Хобсон, Б.М. Робинсон. М., 1992. С. 110 - 180.
14. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. /О.В. Скрипченко,Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчукта ін.—К.: Просвіта, 2001.—416 с.
15. Приходько Ю.О. Нариси становлення та розвитку дитячої психології: Навч. посібник для вищих навч. закладів. —К.: НПУ ім.М.П.Драгоманова, 1999. —205 с.

ТЕМА 7. ВІКОВІ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Основні поняття до теми: вік, дитинство, період, розвиток, криза, соціальна ситуація розвитку, сензитивний період, зона найближчого розвитку, зона актуального розвитку, провідний вид діяльності, новоутворення, дозрівання, затримка психічного розвитку.

Завдання 1. Вивчені періодизації психічного розвитку - Д. Ельконіна, З. Фрейда, Л.Виготського, С. Холла, П. Блонського, Е.Еріксона оформіть у вигляді таблиці за структурою: автор-назва періодизації-вікові періоди - основні ідеї - переваги та недоліки.

Завдання 2. Які принципи побудови психічних періодизацій вам відомі? Наведіть приклади? Чому не існує єдиного підходу до розв'язання проблем вікової періодизації?

Завдання 3. Прокоментуйте висловлювання науковців: «Людина не отримує від природи у готовому вигляді розумову діяльність, а вчиться мислити, засвоює розумові операції. Задача вчителя –вміло керувати цим процесом, контролювати не лише результати розумової діяльності, але й хід її формування»

Завдання 4. Серед деяких батьків поширена думка, що недоліки їх дітей (наприклад, лінощі, впертість, непослух тощо) – зумовлені спадковістю. Чому теорія спадковості поширена серед батьків? Дайте психологічне обґрунтування. Які фактори психічного розвитку впливають на формування рис характеру дитини?

Тест самоконтролю за темою

- 1.Встановіть правильну послідовність періодів онтогенезу, по Д.Б. Ельконину: 1) раннє дитинство 2) дитинство 3) отрочество
 - а) 1,2,3
 - б) 2,3,1
 - в) 3,2,1
 - г) 1,3,2
- 2.Якісні зміни, поява новоутворень, нових механізмів, нових процесів, нових структур - це
 - а) зростання
 - б) розвиток
 - в) вдосконалення
 - г) дозрівання
3. Хто із вітчизняних психологів є автором культурно-історичної теорії?
 - а) Л.І. Божович,
 - б) Л.С. Виготський,
 - в) Д.Б. Ельконін,
 - г) Г.С. Костюк.
- 4.Який фактор психічного розвитку індивіда покладений в основу етологічної теорії А.Геззела:
 - а) біологічний,
 - б) соціальний,
 - в) персоногенетичний,
 - г) діяльнісний.
5. Кожному віковому періоду (по Д.Б. Ельконіну) відповідає визначена..., у руслі якої йде розвиток і формування особи дитини, його пізнавальних можливостей, характерних саме для цього періоду :
 - а) психологічна структура;
 - б) провідна діяльність;

- в) система новоутворень;
 - г) критична ситуація.
6. Автор теорії розвитку, що склалася на основі загальнобіологічного розуміння процесу розвитку як взаємозв'язку асиміляції і акомодатції :
- а) Д. Б. Ельконін;
 - б) Ж. Піаже;
 - в) Э. Эріксон;
 - г) З. Фрейд.
7. Які основні критерії покладені в основу вікової періодизації Э.Б. Ельконіна?
- а) вік і інтелектуальний розвиток;
 - б) відношення з соціальним середовищем і типи спілкування;
 - в) зміна провідних видів діяльності і характер спілкування;
 - г) зміна особових інтересів і внутрішніх мотивів.

Рекомендована література

1. Орбан–Лембрик Л. Вплив кризових і стабільних періодів життя людини на процес її соціалізації у суспільстві // Психологія і суспільство. – 2003. – № 2. – С. 55 – 65
2. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): навч. посібник / В.П. Кутішенко. – К.: ЦНЛ, 2005. – С. 22 - 24.
3. Поліщук В.М. Вікова та педагогічна психологія: навч.-метод. посібник / В.М. Поліщук. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – С. 105 - 116.
4. Савчин М.В. Вікова психологія.: навч. посібник / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. – К.: Академвидав, 2005.- С. 108 - 111.
5. Фельдштейн Д.И. Психология становления личности Д.И. Фельдштейн. – М.: Международ. пед. академия, 1994. – С. 68 - 147.
6. Фридман Л.М. Психология детей и подростков: Справочник для учителей и воспитателей Л.М. Фридман. – М.: изд-во Инст. психотерапии, 2004. – С. 31 – 44.
7. Заброцький М.М. Основи вікової психології. навч. посібник / М.М. Заброцький. - Тернопіль: навч. книга – Богдан, 2009. – С. 30 - 33.

ТЕМА 8. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Основні поняття до теми: материнство, дитинство, криза новонародженості, комплекс позбавлення, я-сам, пра-ми, прямоходіння, наочно-дійове мислення, предметно-маніпулятивна гра, безпосередньо-емоційне спілкування, криза 1 року життя

Завдання 1. Складіть схему-таблицю за результатами вивчення теми за такими критеріями:

Назва віку - Соціальна ситуація розвитку - Провідна діяльність - Новоутворення - Вікова криза

Завдання 2. Письмово порівняйте кризи: новонародженості, кризи 1 року, кризи 3-х років. У чому схожість та відмінність?

Завдання 3. Шлях жінки до материнства тривалий і складний. Ще до народження дитини майбутня мама повинна знати про особливості розвитку дитини і специфіку піклування про неї, повинна розвивати свою емоційну сферу і готуватися до

спілкування з дитиною. Що сприяє розвитку почуття материнства? Вискажіть свою думку з цього приводу

Завдання 4. Петрик (2 роки 7 місяців) часто хворів, подовгу знаходився у лікарні, практично не розмовляв. Згодом мамі довелося витратити багато зусиль для того, щоб хлопчик нормально говорив. Назвіть основну причину труднощів у засвоєнні мовлення Петром

Чому різні психологи називають різний часовий термін періоду новонародженості (одні називають 10 днів, інші – 1–2 місяці)?

Чи є дитина істотою соціальною від народження? Якою є роль дорослого на ранніх етапах онтогенезу

Завдання 5. Мама Наталки (дівчини 4 місяці) весь час – і напрогулянці, і вдома – розмовляє з донькою, наспівує їй пісеньки. Сусідка сказала їй: «Ну що ти з нею говориш, вона все одно нічого ще не розуміє!». Дайте психологічний коментар ситуації. Який вплив здійснює мовлення дорослого на розвиток психіки дитини?

Тест самоконтролю за темою

- Період новонародженості - це період .
 - впродовж перших чотирьох тижнів після народження;
 - впродовж перших двох тижнів після народження;
 - впродовж перших трьох тижнів після народження;
 - впродовж перших чотирьох місяців після народження.
- Криза трьох років – це криза, яка пов'язана із:
 - усвідомленням дитиною свого «Я»;
 - прагненням дитини змінити взаємини з дорослими;
 - прагненням дитини до самостійності;
 - усі відповіді вірні
- Який психічний процес домінує в ранньому дитинстві над усіма іншими?
 - сприйняття;
 - пам'ять;
 - уява;
 - мислення.
- Провідною діяльністю для немовлят є:
 - предметно-маніпулятивна діяльність;
 - рольова гра;
 - безпосередньо-емоційне спілкування з дорослими.
- Криза, яка обумовлена руйнуванням необхідності емоційної взаємодії дитини з дорослим і проявляється в плаксивості, похмурості, інколи в порушенні сну, втраті апетиту, це:
 - криза ідентичності;
 - криза трьох років;
 - криза першого року життя.
- Немовлячий вік – це період розвитку дитини:
 - від 2-х років до 3-х років;
 - від народження до 1-го року;
 - від 1-го року до 3-х років.

Рекомендована література

1. Гарбер Е. Ребёнок от рождения до школы / Е. Гарбер. – М.: Школьная пресса, 2001. – С.4 – 25.
2. Детская практическая психология: Учебник / пед. ред. Т.Д. Марциновской. – М.: Гардарики, 2005. – С.58 – 65.
3. Заброцький М.М. Основи вікової психології. навч. посібник / М.М. Заброцький.- Тернопіль: навч. книга – Богдан, 2009. – С.33 - 40.
4. Психология детства / под ред. А.А. Реана. – СПб.: «прайм – ЕВРО – ЗНАК», 2003. – С.91 – 178.
5. Савчин М.В. Вікова психологія.: навч.посібник / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. – К.: Академвидав, 2005. – С.111 – 134.
6. Шаграева О.А. Детская психология: теоретический и практический курс: Учеб. пособие / О.А. Шаграева. – ВЛАДОС, 2001. – С.198 – 208.
7. Баттерворт Дж. Принципы психологии развития / Дж. Баттерворт, М. Харрис. М., 2000. С. 182 - 229.
8. Выготский Л.С. Вопросы (детской) возрастной психологии / Л.С. Выготский //Собр. соч.: В 6 т. Т.4. М., 1984. С. 375 - 385.
9. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. СПб., 2000. С.349 - 456.

ТЕМА 9. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Основні поняття до теми: дошкільне дитинство, самостійність, психологічне відділення, я-сам, довільність, внутрішній план дій, боротьба мотивів, гра, іграшка, готовність до навчання, сюжетно-рольова гра

Завдання 1. Складіть схему-таблицю за такими критеріями:

Назва віку - Соціальна ситуація розвитку - Провідна діяльність- Новоутворення - Вікова криза

Завдання 2. Розгляньте тему "Готовність дитини до школи". З яких компонентів вона складається? Як визначити чи готова дитина до школи?

Завдання 3. Письмово складіть банк психодіагностичних методик, що визначають готовність до шкільного навчання.

Завдання 4. Ознайомтеся з процедурою проведення, обробки та інтрепретації методики дослідження міжособистісних та міжгрупових стосунків Дж.Морено «Соціометрія» у матеріалах:

Битянова М. Как измерить отношения в классе: Социометрический метод в школьной практике / М. Битянова. -- М.: ООО «Чистые пруды», 2005. - 32 с.: ил. (Библиотечка «Первого сентября», серия «Школьный психолог»).

Режим доступу:

http://pedlib.ru/Books/1/0413/1_0413-5.shtml#book_page_top

Завдання 5. Законспекуйте статтю

Запорожец А.В. Значение ранних периодов детства для формирования детской личности. // Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. / Под ред. И.И.Ильцова, В.Я.Ляудис. –М.: Изд.МГУ, 1981. –С.126-129.

Завдання 6. Ознайомтеся з наведеною ситуацією.

«Я теж хочу варити кашу», –говорить Ніна (дівчинці 3 роки), спостерігаючи, як мама варить кашу. «Ти ще маленька, –відповідає мама, –кашу варять лише дорослі». «Я хочу», –наполягає дівчинка. Нарешті мама не витримує: «Не заважай мені, іди гратись». З яким явищем у розвитку дитини пов'язана поведінка Ніни? Яка роль дорослого в цей період розвитку дошкільника?

Завдання 7. Складіть повідомлення на тему: «Умови становлення сюжетно-рольової гри у період 1 –3 років».

Тест самоконтролю за темою

1. У якій формі проведення експериментального дослідження з дитиною-дошкільником найбільш ефективне?
 - а) гра;
 - б) опитування;
 - в) навчання;
 - г) тренування.
2. Основною формою гри в дошкільному віці є:
 - а) сюжетна гра;
 - б) гра з правилами;
 - в) дидактична гра.
3. Дитина грається тому, що:
 - а) вона усвідомлює корисність гри;
 - б) у грі задовольняється її потреба в діяльності;
 - в) у неї виникає бажання навчатися
4. Вік від 3-х до 6-ти років – це:
 - а) ранній вік;
 - б) період немовля;
 - в) дошкільний вік.
5. Вчення уперше стає провідною діяльністю для:
 - а) дошкільного віку;
 - б) молодшого шкільного віку;
 - в) підліткового віку;
 - г) юнацького віку.
6. Вкажіть правильну відповідь. Який період сензитивний для розвитку волі?
 - а) Дошкільний вік
 - б) Молодший шкільний вік.
 - в) Підлітковий вік.
 - г) Юнацький вік.
7. Вкажіть правильну відповідь. Який вік сензитивен для розвитку мови?
 - а) Дошкільний вік
 - б) Молодший шкільний вік.
 - в) Підлітковий вік.
 - г) Юнацький вік.

Рекомендована література

1. Белкина В.Н. Психология раннего и дошкольного детства: Учеб. пособие / В.Н. Белкина. – М.: Гаудеамус, 2005. – С.89 - 214.

- 2.Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія.: Навч. посібник / Т.В. Дуткевич. – К.: ЦУЛ, 2007. – 392 с.
- 3.Заброцький М.М. Основи вікової психології. навч. посібник / М.М. Заброцький. Тернопіль: навч. книга – Богдан, 2009. – С.45 - 58.
- 4.Психология детства / под ред. А.А. Реана. – СПб.: «прайм – ЕВРО – ЗНАК», 2003. – с. 178 - 257.
5. Савчин М.В.Вікова психологія.: навч. посібник / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. – К.: Академвидав, 2005. – С.141 - 165.
- 6.Фридман Л.М. Психология детей и подростков: Справочник для учителей и воспитателей / Л.М. Фридман. – М.: изд-во Инст.психотерапии, 2004. – С.44 - 61.
- 7.Шаграева О.А. Детская психология: теоретический и практический курс: Учеб. пособие О.А. Шаграева. – ВЛАДОС, 2001. – С.216 - 310.
- 8.Бугрименко Е.А. Готовность детей к школе. Диагностика психического развития и коррекция его неблагоприятных вариантов /Е.А. Бугрименко. Томск, 1992
- 9.Кравцова Е.Е. Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе / Е.Е. Кравцова. М., 1991.

ТЕМА 10. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДИТИНИ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Основні поняття до теми: позиція школяра, криза 7 років готовність до навчання, втрата дитячої безпосердечності, учбова діяльність, адаптація до шкільного навчання, підлітковий вік, пубертат, рефлексія, статеве дозрівання, перехідний вік, раня юність, світогляд

Завдання 1. Складіть схему-таблицю за такими критеріями:

Назва віку - Соціальна ситуація розвитку - Провідна діяльність- Новоутворення - Вікова криза

Завдання 2. Дайте розгорнуті відповіді на питання

Як впливають дії вчителя на характер взаємовідносин учнів початкової школи?

За якими ознаками можна судити про якісні змінення пізнавальних процесів (сприймання, пам'ять, уява, мовлення, мислення) у молодших школярів?

Проаналізуйте суперечності, що простежуються у психічному розвитку молодших школярів. Як вони враховуються при підготовці дитини до школи?

Чи можна пояснити специфіку кризи підліткового періоду лише особливостями статевого дозрівання? Аргументуйте відповідь

Визначте, чи існують суттєві відмінності у змісті і характері спілкування підлітків з однолітками та дорослими?

У зарубіжних дослідженнях вивчалися три типи дисциплінарних впливів на дітей:а)використання влади, наказ;б)пояснення;с)позбавлення батьківської любові.Поясніть, який тип дисциплінарного впливу є найбільш прийнятним у підлітковому віці. Чому?

Завдання 3. Вивчіть тему "Адаптація дитини до шкільного навчання".

Письмово відобразіть особливості цього процесу, основні складнощі та причини дезадаптації. Сформулюйте рекомендації щодо її уникнення з боку батьків та педагогічного складу.

Завдання 4. Проаналізуйте ситуацію:

Світлана (6,5 років) навчається у першому класі. Вона вміє читати, писати, їй подобається танцювати, співати, декламувати. Мама пишається донькою, а Света –сама собою.Якось, йдучи додому разом з мамою, дівчинка сказала: «Вчителька мене ненавидить. Не хвалить. Мені дають завдання складніші, ніж іншим, щоб я не знала, як відповісти. У дитячому садку було краще».Дайте психологічний коментар ситуації. В чому різниця стосунків в системі «дитина –педагог»у дитячому садочку і у школі?

Завдання 5. Складіть повідомлення на тему: «З чим пов'язана агресія молодших школярів».

Завдання 6. Прокоментуйте наведене висловлювання із позицій вікової психології:

«Коли мені було чотирнадцять, мій батько був такий дурний, що я насилу переносив його; але коли мені виповнився двадцять один рік, я був здивований, наскільки цей старий чоловік порозумнішав за останні сім років» (М. Твен. Цит. за: Большая книга афоризмов / Сост. К.В. Дутенко.–М., 1999.–С. 558).

Завдання 7. Користуючись сучасними журналами та газетами для молоді, доберіть приклади переживання базових потреб підліткового віку. Поясніть, які об'єктивні та суб'єктивні фактори спричиняють ці переживання.

Завдання 8. Скласти коротке повідомлення на одну з тем:

- Основні підліткові проблеми.
- Поняття про акцентуації характеру.
- Девіантна, делінквентна та адиктивна поведінка підлітків.
- Уявлення про своє тіло в підлітковому віці
- Психологічні проблеми спілкування учителя з підлітком
- Підліткові субкультури
- Колективні стосунки в підліткових класах
- Товариство, дружба і кохання в старшому шкільному віці.
- Проблема сенсу життя в ранньому юнацькому віці.

Тест самоконтролю за темою

1. Бажання підлітка зрозуміти, який він насправді, відкриваючи для себе свій внутрішній світ, - це
 - а) самовиховання
 - б) емансипації
 - в) самопізнання
 - г) саморегуляції
2. Здатність розуміти себе, свої власні дії і стани - це
 - а) інтимність
 - б) креативність
 - в) рефлексія

г) мудрість

3. Вкажіть правильну відповідь. Провідним видом діяльності підлітка є:

- а) Навчальна діяльність.
- б) Навчально-професійна діяльність.
- в) Спілкування з однолітками.
- г) Емоційне спілкування.

4. Психологічні кризи відбуваються:

- а) лише у зрілому віці;
- б) лише в юнацькому віці;
- в) лише у дитячому та юнацькому віці;
- г) лише у дитячому віці;
- д) протягом усього життя.

5. Вкажіть правильну відповідь. Основна лінія відносин для соціальної ситуації розвитку молодшого школяра:

- а) Дитина - вихователь.
- б) Дитина - учитель.
- в) Дитина - батьки.
- г) Дитина - однолітки.
- д) Дитина - найближче оточення.

Рекомендована література

1. Заброцький М.М. Основи вікової психології. навч. посібник / М.М. Заброцький. Тернопіль: навч. книга – Богдан, 2009. – С.58 – 71.
2. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): навч.посібник / В.П. Кутішенко. – К.: ЦНЛ, 2005. – С.39 - 49.
3. Психическое развитие младших школьников: экспериментально-психологическое исследование / под. ред. В.В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1990. – 160с.
4. Психология детства / под ред. А.А. Реана. – СПб.: «прайм – ЕВРО – ЗНАК», 2003. – С.257 – 348.
5. Савчин М.В. Вікова психологія.: навч. посібник / М.М. Савчин, Л.П. Василенко. – К.: Академвидав, 2005.- с. 165 – 191.
6. Северина Л.В. Особливості розвитку і виховання дитини у 7-10 років / Л.В. Северина. – Харків: Торсінг, 2003. – 62 с.
7. Фридман Л.М. Психологический справочник учителя / Л.М. Фридман, И.Ю. Кулагина. – М.: Просвещение, 1991. – 288 с.
8. Фридман Л.М. Психология детей и подростков: Справочник для учителей и воспитателей / Л.М. Фридман. – М.: изд-во Инст. психотерапии, 2004. – С.61 – 76.
9. Цукерман Г.А. Десяти-двенадцатилетние школьники: “ничья земля” в возрастной психологии / Г.А.Цукерман // Вопросы психологии. 1998. № 3. С. 17 - 31.
10. Раттер М. Помощь трудным детям / М. Раттер. М., 1999. Глава 8.
11. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. – М., 1986.
12. Леонгард К. Акцентуированные личности. – Киев, 1981.

ТЕМА 11. РОЗВИТОК ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В ОНТОГЕНЕЗІ

Основні поняття до теми: юність, самовизначення, ідентичність, акмеологія, продуктивність криза середнього віку, дорослість, зрілість, похилий вік, мудрість, геронтопсихологія, генеративність, еґо-інтеґрація, ейджизм

Завдання 1. Складіть схему-таблицю за результатами вивчення теми за такими критеріями:

Назва віку - Соціальна ситуація розвитку - Провідна діяльність- Новоутворення - Вікова криза

Завдання 2. Порівняйте особливості розвитку особистості, її соціального статусу на різних стадіях зрілості.

Завдання 3. Надайте відповідь на питання: «Як запобігти негативним проявам кризи 30-ти років та середнього віку?»

Завдання 4. Прокоментуйте висловлювання:

«Юність думає лише про сьогодні, зрілий же вік нехтує ні справжнім, ні минулим, ні майбутнім»(Ф.Рохас);

«В молодості ми живемо, щоб любити, в зрілому віці любимо, щоб жити»(Ш.Сент-Евремон);

«Зрілість часто дурніша за юність ще частіше вкрай несправедлива донеї»(Т. Едісон)

Завдання 5. Чим обумовлюється спосіб життя людей похилого віку? Відповідь аргументуйте. Наведіть приклади.

Завдання 6. Чи поділяєте ви ідею про зниження психічних ресурсів ближче до старості? Чи вірно, що в старості більше передумов для виникнення кризових станів і депресивних переживань? Відповідь обґрунтуйте, наведіть приклади

Тест самоконтролю за темою

1. Центральним психологічним новоутворенням юнацького віку є:

- а) статеві ідентифікація
- б) розвиток мислення
- в) адаптація до соціуму
- г) формування світогляду

2. Розвиток особистості в юнацькому віці визначається переважно процесом:

- а) соціалізації
- б) індивідуалізації
- в) адаптації до найближчого соціального оточення
- г) освоєння різноманітних знань, умінь, навичок

3. Який віковий період займає найбільший відрізок часу життя людини :

- а) дитинство;
- б) раннє дитинство;
- в) юнацький вік;
- г) зрілість.

4. Вкажіть правильну відповідь. Інтелектуальні (вербальні) функції досягають оптимуму розвитку у віці:

- а) 15 - 17 років.
- б) 18 - 20 років.
- в) 21 - 22 роки.

г) 23 - 25 років

д) 40 - 45 років.

5. Яке основне завдання розвитку стоїть перед людиною на етапі середньої дорослості з точки зору Э. Эріксона?

а) досягнення кар'єрного зростання;

б) досягнення ідентичності і близькості;

в) досягнення продуктивності;

г) досягнення генеративності.

6. Встановіть відповідність між віковими періодами розвитку та провідною діяльністю кожного вікового періоду.

Віковий період	Провідна діяльність
1. Раннє дитинство	а) навчання
2. Дошкільний вік	б) навчально-професійна діяльність
3. Молодший шкільний вік	в) спілкування в процесі навчання, праці, відпочинку
4. Підлітковий вік	г) предметно-маніпулятивна діяльність
5. Юнацький/старший шкільний вік	д) рольова гра

7. Початком геронтогенеза прийнято рахувати вік з

а) 60 років

б) 60-65

в) 60- 63

г) 45

8.Старість згідно ВОЗ, наступає в

а) 70 років

б) 74 років

в) 75 років

9.«Юність старості», «вік зав'ядання», «крутий поворот психичного життя», «боротьба з власним заходом» - це все синоніми кризи

а) 45-50 лет

б) 55- 65

в) 50-55

г) 55-70

Рекомендована література

1.Бодалев А.А. Вершина в развитии взрослого человека. (Характеристики и условия достижения) / А.А. Бодалев. М., 1998.

2.Степанова Е.И. Психология взрослых: экспериментальная акмеология / Е.И. Степанова. СПб., 2000.

3. Митина Л.М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях / Л.М. Митина // Вопросы психологии. 1997. № 4. С. 28 - 38.

4. Заброцький М.М. Основи вікової психології. Навч. посібник / М.М. Заброцький. – Тернопіль: Навч.книга – Богдан, 2009. – С.71–107.

5. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): Навч.посібник / В.П. Кутішенко. – К: ЦНЛ, 2005. – С.49-65.

6. Палагіна Н.Н. Психология развития и возрастная психология: Учеб.пособие / Н.Н. Палагіна. – М.: Моск. психолого-соц. инст., 2005. – С.201-275.

7. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: Навч. посіб. / М.В. Савчин, Л.П. Василенко - К.: Академія, 2005. – С.191-348.

8. Терлецька Л.Г. Вікова психологія і психодіагностика: підручник / Л.Г. Терлецька. – К.: ВД Слово, 2013. – С.50-65.

9. Анастаси А. Дифференціальна психологія / А. Анастаси. М., 2001. С. 307 - 338.

10. Колпакова М.Ю. Психологическая работа с женщинами, отказывающимися от новорожденных детей / М.Ю. Колпакова // Вопросы психологии. 1997. № 3. С. 61 - 68.
11. Молл Е.Г. Планирование своей карьеры руководителем / Е.Г. Молл // Вопросы психологии. 1998. № 3. С. 85 - 91.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО КУРСУ

1. Предмет, об'єкт, завдання психології.
2. Природа та основні функції психіки.
3. Основні методи психології.
4. Основні принципи психології.
5. Експеримент як вид психологічного дослідження.
6. Місце психології в системі сучасних наук.
7. Уявлення про психіку у стародавньому світі та в Античні часи.
8. Охарактеризувати провідні функції психіки.
9. Фізіологічні засади психіки.
10. Охарактеризувати основні етапи розвитку психіки.
11. Психічні явища. Виникнення та розвиток людської свідомості.
12. Пізнавальні психічні процеси – загальна характеристика.
13. Класифікація і різновиди відчуттів.
14. Властивості відчуттів.
15. Сприймання. Різновиди сприймання за участю аналізаторів.
16. Охарактеризувати провідні властивості сприймання.
17. У чому полягає відмінне між сприйманням та відчуттям?
18. Визначення мислення.
19. Охарактеризувати основні розумові операції.
20. Які форми мислення Ви знаєте?
21. Різновиди мислення.
22. Уява. Процес створення образів уяви.
23. Різновиди уяви. Поняття творчості.
24. Пам'ять. Типи пам'яті.
25. Основні процеси пам'яті.
26. Різновиди пам'яті (за змістом, за тривалістю тощо).
27. Вікові особливості пам'яті
28. Емоційно-вольові процеси, загальна характеристика.
29. Різновиди емоцій за характером їх переживання.
30. Вищі почуття людини.
31. Поняття про волю. Основні якості волі.
32. Увага, різновиди уваги та основні властивості уваги.
33. Індивідуально-психологічні особливості особистості.
34. Поняття про темперамент. Класифікація та основні властивості темпераменту.
35. Визначення характеру. Відмінності темпераменту і характеру.
36. Акцентуації характеру. Вплив батьківського виховання на формування типу характеру
37. Поняття про здібності. Рівні розвитку здібностей.
38. Сутність, об'єкт і предмет вікової психології.
39. Психічний і особистісний розвиток людини.
40. Рушійні сили психічного розвитку.
41. Загальні закономірності психічного розвитку.
42. Поняття віку як центральна категорія вікової психології.
43. Періодизація розвитку особистості.

44. Особливості розвитку новонародженого.
45. Психічний розвиток немовляти.
46. Криза першого року життя.
47. Соціальна ситуація та провідна діяльність розвитку в ранньому дитинстві.
48. Розумовий розвиток дитини.
49. Розвиток самосвідомості. Криза 3-х років.
50. Умови розвитку дошкільника
51. Психологічні особливості ігрової діяльності в дошкільному віці.
52. Розвиток психічних процесів в дошкільному віці.
53. Розвиток особистості дошкільника.
54. Готовність до шкільного навчання
55. Загальна характеристика початкового періоду шкільного життя дитини.
Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність в молодшому шкільному віці.
56. Шкільна дезадаптація
57. Розвиток пізнавальних процесів у молодших школярів.
58. Загальна характеристика психічного і особистісного розвитку підлітка.
59. Пізнавальні процеси підлітка
60. Психологія ранньої і зрілої юності. Соціальна ситуація розвитку, провідний вид діяльності.
61. Дорослість як етап онтогенезу. Кризи 30 та 40 років
62. Старість – період еґо-інтеграції. Загальна характеристика психічного життя у старості.

Навчально-методичне видання

Методичні рекомендації

до самостійної роботи з дисципліни «Психологія. Вікова психологія» для здобувачів вищої освіти спеціальностей «Дошкільна освіта», «Початкова освіта»

Відповідальний за випуск
лаборант кафедри психології –
Палагута О.І.

За редакцією автора
Комп'ютерний макет – Шевякова І.П.
Коректор –

Здано до склад. р. Підп. до друку р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. . Наклад 100 прим. Зам. № .

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

e-mail: alma-mater@list.ru

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.